

УДК 281.93 (477)

М. Лагодич,

кандидат богословських наук, доцент Богословського відділення Київської православної богословської академії при Чернівецькому національному університеті ім. Юрія Федьковича

ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В РАДЯНСЬКІЙ ГАЛИЧИНІ

У статті проаналізовано основні етапи відновлення структур Православної церкви в радянській Галичині та простежуються їх взаємозв'язок з політичною ситуацією в країні.

Ключові слова: Галичина, РПЦ, УГКЦ, парафія, єпархія, Рада у справах Руської православної церкви, КПРС, уповноважений ради.

Восстановление Православной Церкви в советской Галичине

В статье проанализировано основные этапы восстановления структур Православной церкви в советской Галичине и прослеживаются их взаимосвязь с политической ситуацией в стране.

Ключевые слова: Галичина, РПЦ, УГКЦ, приход, епархия, Совет по делам Русской православной церкви, КПСС, уполномоченный совета.

Restoration of the Orthodox Church in the Soviet Halychyna

The paper analyzes the main stages of recovery structures of the Orthodox Church in the Soviet Halychyna and traced their relationship with the political situation in the country.

Keywords: Halychyna, the Russian Orthodox Church, Ukrainian Greek Catholic Church, parish, eparchy, Council of Russian Orthodox Church, the Soviet of People's Commissars and the Communist Party, authorized.

На початку 90-х рр. ХХ ст. інтернаціоналізм поступово змінився патріотизмом, який проявився у різних сферах життя і торкався всіх національностей колишнього Радянського Союзу. Найбільш патріотичним регіоном УРСР була Галичина. На цих землях, ще на початку 80-х років новорукоположене уніатське духовенство і те, яке повернулось із ув'язнення розпочало активізувати свою діяльність. Ці заходи « підпільників » галичанами були розцінені як перші прояви національного патріотизму. У цей період Руська православна церква

на Галичині почала ототожнюватися із радянською тоталітарною системою, котра залишила у пам'яті галичан не найкращі спогади.

Несподіваним для галицько-уніатських націонал-патріотів був вихід із РПЦ Петропавлівської православної громади м. Львова (серпень 1989 р), яка проголосила про перехід у лоно Української автокефальної православної церкви. Ця подія сколихнула патріотів по всій Україні, поступово до відродженої УАПЦ почали приєднуватися національно налаштовані парафії не лише на Галичині, але й за її межами.

Мета дослідження: на основі джерел, що висвітлюють історію РПЦ, процес організаційного оформлення Православної церкви після ліквідації Унії в Галичині на Львівському соборі (8–10 березня 1946 р.) комплексно вивчити становище Православної церкви у Галичині в середині ХХ ст.

Треба зауважити що піднята у даному дослідженні тема майже не висвітлена у сучасних церковно-історичних працях. Побіжно до неї звертались церковні історики і відомі релігійні діячі: С. Бендасюк, архієп. Макарій (Оксіюк), прот. К. Ружицький. В останній період у вітчизняній історіографії з'явилися публікації, котрі можна вважати першим кроком на шляху до повномасштабного та неупередженого вивчення історії Православної церкви в Галичині у післявоєнний період. Їх автори, базуючись на нових, раніше малодоступних архівних матеріалах, дають зразок об'єктивного, позбавленого штампів та міфологем, підходу до аналізу документів. До цієї групи можна віднести праці: В. Кметя, Я. Стоцького [58]. До окремої групи варто віднести праці дослідників, які в різний період жили та працювали за межами України: прот. В. Ципіна, Д. Поспеловського, В. Маркуса. Характерною рисою цих праць є те, що їх автори прагнули на основі наявних документів відтворити максимально-вирогідну картину минулого. В них також містяться цікаві теоретичні міркування. Однак їх загальний недолік – конфесійно-ідеологічна обмеженість та певна тематична односторонність, орієнтована майже виключно на репресивні заходи радянської держави щодо представників їх релігійних конфесій.

Станом на 1945 р. на галицьких землях, що входили до УРСР існувала лише Львівська православна єпархія, котра була створена в 1941 р. [51, с. 712]. Першим архієреєм цієї єпархії був призначений Пантелеймон (Рудик) [57, с. 177], котрого було рукоположено в єпископи 16.03.1941 р. [51, с. 757]. Він уже мав значний досвід адміністрування у галицькому регіоні: з 1925 р. – настоятель Львівської православної парафії (це була єдина парафія у Східній Галичині, котра мала відповідну реєстрацію у Міністерстві Віросповідань [52, с. 32]), а з 1926 р.

він очолив православну місію в Галичині. Але складні обставини військового часу не дозволили єпископу прийти до Львова.

Після визволення Львова від німецьких завойовників парафії Руської православної церкви (далі – РПЦ) на Галичині повернулись до того стану, що був восени 1939 р. Восени 1944 р. з Кременця прибув призначений « на настоятеля Львівської Православної Церкви і її Свято-Георгіївської парафії прот. Серафим Кознавецький. Другим священиком залишився колишній настоятель о. Григорій Боєчко» [50, с. 20]. І лише у квітні 1945 р., з благословення Патріарха Московського і всія Русі Алексія, на вільну уже Львівсько-Тернопільську кафедру був призначений професор прот. Михаїл Оксіюк [48, с. 20] (у чернецтві Макарій).

Єпископська хіротонія Львівського святителя відбулася 24.04.1945 р. у Москві [59, с. 6]. З висвятою єпископа Макарія відбулося фактичне відновлення православної ієрархії на Галицьких землях УРСР.

Паралельно з єдиною та надзвичайно крихітною православною єпархією на території Радянської Галичини існувало три єпархії УГКЦ : Львівська, Станіславська та Перемишльська.

З перших днів перебування на кафедрі єпископ Макарій розпочав широку просвітницьку діяльність. За його участю уже в 1945 р. розпочалась робота по відкриттю пастирсько-богословських курсів і виданню єпархіального журналу [53].

В цей же час глибоко скорбіло серце православного архиєрея, що велика кількість братів і сестер по плоті і крові знаходилася на цих землях за межами Святої Православної церкви. Щоб привернути увагу галичан до своїх переживань владика видає послання [44] котре було ніби логічним доповненням, звернення « До всесесного греко-католицького духовенства в Західних областях України» [1, арк. 1–7], котре було оприлюднене 28.05.1945 р. Авторами цього звернення були видатні лідери українських уніатів – о.д. Г. Костельник, о.д. М. Мельник, о. А. Пельвецький, котрі стали на чолі « Ініціативної групи по возз'єднанню Греко-Католицької Церкви з РПЦ» .

У скорому часі « Ініціативна група» санкціонується радянською владою як єдиний тимчасовий церковно – адміністративний орган, якому надається право керувати у повному обсязі існуючої УГКЦ в Західних областях України і проводити справу возз'єднання зазначених парафій з РПЦ [1, арк. 14–15].

Серед тогочасного уніатського духовенства було багато душпастирів, що не хотіли приєднатись до «Ініціативної групи» – деякі з них вирішили одразу приєднатись до РПЦ. Уповноважений по Львівській

обл. повідомляє у листі № 6 від 10 січня 1946 р. про те, що єпископ Макарій (Оксіюк) готовий прийняти 32 уніатських священників, котрі виявили бажання приєднатись до РПЦ, минаючи «Ініціативну групу» [4, арк. 3]. Такі дії греко-католицьких священників отримали схвалення і підтримку вищих чиновників радянської влади [8, арк. 1; 11, арк. 1, 3, 9]. Активність цих священників можна пояснити лише тим, що заарештувавши уніатську ієрархію, радянська влада залишила Українську греко-католицьку церкву (далі – УГКЦ) без вищих керівних органів.

Діяльність «Ініціативної групи» у 1946 р. підходила до об'єднаного Собору і виникла потреба у створенні нових православних єпархій на галицьких землях і призначення туди православних архієреїв. З благословення Патріарха Московського Алексія (Сіманського) було створено дві нові єпархії: Станіславську і Дрогобицьку.

Закінчення підготовчої роботи серед духовенства дозволяло думати і про організаційні заходи в справі самого Собору. Радянські чиновники не розуміли, що Собор не зможе відбутися без участі в ньому єпископів, що вийшли з уніатського духовенства, і тому рекомендували відправити на Станіславську кафедру єпископа Вінницького Варлаама (Борисевича) [41, арк. 39]. Але проти цього наміру виступили колишні уніатські клірики [41, арк. 145–149].

Вирішити долю єпископату Галицької Церкви допоміг о.д. Г. Костельник, котрий у листі до Патріарха Алексія від 3.10.1945 р. пояснив важливість служіння на цих кафедрах єпископів виходців з уніатів [41, арк. 64–65].

Зрозумівши цю потребу Патріарх погодився на єпископські хіротонії о. А. Пельвецького на Станіславську єпархію [49, с. 14] та о. М. Мельника для Дрогобицької єпархії [49, с. 15]. Саме цих кандидатів рекомендував й о.д. Г. Костельник. Підтримував його і уповноважений Ради у справах РПЦ (далі – РСРПЦ) по Львівській обл., котрий у листі до члена Ради Г. Уткіна від 13.12.1945 р. рекомендував також саме цих кандидатів, а на Львівську кафедру замість єпископа Макарія пропонував підшукати когось іншого [31, арк. 150–150]. У вище згаданому листі до Патріарха, отець Гавриїл зазначає, що якщо владика Макарій залишиться на Львівсько–Тернопільській єпархії, то він має прилаштуватись до місцевих традицій. Голова Ініціативної групи у свою чергу пропонує, щоб на Тернопільську єпархію поставити єпископом теж вихідця з уніатів, а оскільки Тернопіль зруйнований то він зможе тимчасово служити у Львові з владикою Макарієм [41, арк. 65–66]. Не зважаючи на супротив уніатських кліриків, львівським єпископом надалі залишався Преосвященний Макарій (Оксіюк).

Перед єпископською хіротонією отці Антоній та Михаїл мали офіційно приєднатись до Православ'я. Разом з ними на цю урочисту подію до Києва відправились їх сподвижники та однопумці. Їх добровільний перехід у Православ'я мав би вплинути і на майбутнє рішення Собору про приєднання до Православної Церкви західноукраїнських греко-католиків. 20.02.1946 р. група греко-католицьких священників відправилась до м. Києва, де 23 лютого 1946 р. у стінах Києво-Печерської лаври відбулась історична подія возз'єднання. Тут були пострижені у чернецтво, із збереженням імен, кандидати у єпископство.

24.02.1946 р. у Володимирівському соборі м. Києва ієромонаха Антонія (Пельвецького) було висвячено на єпископа Станіславського і Коломийського, а 25.02.1946 р. у цьому ж соборі на єпископа Самбірського і Дрогобицького було висвячено ієромонаха Михаїла (Мельника) [56, с. 5].

Львівський Собор 8–10 березня 1946 р. також спричинився до відновлення православної ієрархії на галицьких землях. Другий день роботи собору (9.03.1946 р) був присвячений церковно-канонічному оформленню рішень Собору по возз'єднанню із Православ'ям. Чин приєднання отців-учасників Собору здійснив єпископ Макарій.

На початок 1945 р. до РПЦ у Галичині належало лише кілька парафій. Встановити їх кількість вдалось, опрацювавши документи архіву уповноваженого по Львівській обл., що знаходяться у ДАЛО. У супроводжуючому листі із списками православних парафій та священників у Дрогобицькій, Львівській, Станіславській та Тернопільській областях, датованому 5.10.1944 р. А. Вишневський подає дані, згідно яких у Львівській обл. діють 3 православні громади, у Тернопільській також 3, і на Станіславщині діючими являлось також 3 парафії [2, арк. 2–3]. Ймовірно, що ці дані уповноваженого базуються на даних, котрі були надані йому у рукописному звіті прот. Г. Боєчком [2, арк. 7].

У листі уповноваженого по Львівській області від 25.06.1945 р., наведені статистичні дані вказують нам на динаміку росту кількості православних парафій на Галичині. Згідно цього документу на Львівщині в цей час було уже 5 православних парафій, у межах Станіславської обл. також 5, а на Дрогобищині лише 2 громади [9, арк. 11].

До Львівського Собору православні парафії часто відкривались із інформаційно-агітаційною метою – щоб іще перед возз'єднанням показати урочисту перевагу православного обряду над греко-католицьким [6, арк. 75].

У цей період радянська влада ще не вживала жодних репресивних мір проти уніатів. Процес оправославлення Галичини проходив

паралельно з мирним співіснуванням на цих землях трьох великих уніатських епархій.

Процес відкриття православних храмів на Галичині розпочався в кінці 1944 р. про що свідчить відкриття у 1944 р. православного храму в Сокалі, що на Львівщині [3, арк. 5]. Ініціаторами відкриття православних храмів у Галичині були групи православних переселенців. У «Інформаційному звіті» від 27.06.1945 р. уповноважений по Львівській обл. акцентує увагу на різкому зрості, за рахунок переселенців, кількості парафіян православних парафій [9, арк. 9], що спричинило активізацію опрацювання Галичини.

Згідно «Доповідній» уповноваженого по Львівській обл., лише в III кварталі 1945 р. на його ім'я було подано сім прохань про реєстрацію православних парафій [9, арк. 21]. В «Інформаційному звіті за II квартал 1945 р.» А. Вишневський повідомляє про те, що у III кварталі постуило 4 заяви про відкриття храмів, які були розглянуті і задоволені. З них у 2 уніатські парафії були послані православні священники, а дві були відкриті для переселенців, в користування котрим були передані пусті костели [10, арк. 1].

У фондах ДАЛО вдалось віднайти прохання переселенців з Щирця [2, арк. 15], Городка [2, арк. 24], с. Долиняки (Городоцький р-н) [2, арк. 25], а також Постанову Городецького райвиконкому за № 3 від 11.07.1945 р. про реєстрацію парафії у Городку та передачу їй у користування вільного костелу [11, арк. 26].

Паралельно розпочинається добровільний перехід недіючих уніатських парафій у православ'я. Одною з перших про свій намір возз'єднатись з РПЦ заявила громада с. Стінка Красненського р-ну Львівської обл. З цього періоду у місцевостях де були діючі православні храми спостерігається поступовий процес витіснення уніатства. Яскравим прикладом тому є с. Городжів Магерівського р-ну, що на Львівщині, де поряд з уніатською з 1927 р. діяла православна парафія [10, арк. 3]. У 1945 р. згідно прохання віруючих цього села, постановою Мачерівського райвиконкому за № 24 від 12.05.1945 р. православній парафії с. Городжів був переданий колишній греко-католицький храм, котрий на цей час уже пустував [2, арк. 27].

Відомості про кількісний склад православних парафій станом на 1.01.1946 р. віднайдено у чернетному примірнику листа до Голови РСРПЦ Г. Карпова, написаному уповноваженим РСРПЦ по УРСР Г. Кочевим у квітні 1957 р. [19, арк. 45]. Посилаючись на лист № 48/с, від 14.02.1946 р. котрий був відісланий уповноваженим по УРСР у Раду до Москви (копія котрого збереглась у фондах ЦДА-

ГОУ [42, арк. 140–141]), Г. Кочовий нагадує, що станом на 1 січня 1946 р. в УРСР існувало 6242 православні парафії, з котрих лише 175 західноукраїнські. Але у 4 галицьких областях парафії розділялись непропорційно. Із них 154 діяли на Тернопільщині, на Львівщині 11, а на Станіславщині і Дрогобиччині ще менше, відповідно 6 і 4 парафії.

Часткову достовірність цих даних вдалось підтвердити віднайденою у ДАЛО копією «Інформаційного звіту за IV квартал 1945 року» уповноваженого РСРПЦ при РНК по Львівській обл. за № 030 від 3.01.1946 р. У звіті зазначається, що станом на 1.01.1946 р. у Львівській обл. діяло 11 парафій РПЦ, з котрих 7 було утворено за період 1945 р. [10, арк. 3].

З 1946 р., тобто після офіційної ліквідації унії на території Галичини, у користування західноукраїнським православним громадам було передано велику кількість опустілих уніатських храмів. Згідно вказівки республіканського уповноваженого з травня 1946 р. Львівсько-Тернопільському єпархіальному управлінню було дозволено зайняти приміщення колишньої уніатської митрополії, що були розміщені навколо Львівського собору св. Юра [11, арк. 13], котрий після Львівського Собору став кафедральним храмом Львівського православного архиєрея.

У 1947 р. владика Макарій повідомляє у «Єпархіальному віснику», що усі храми Львова стали православними [54, с. 14], але їх було не достатньо для православної пастви післявоєнного Львова. Згідно листа республіканського уповноваженого за № 93/с від 22.05.1946 р. [11, арк. 13], у разі відкриття нових релігійних громад міська влада мала право надавати їм у користування пусті костели. Процес передачі цих будівель у користування православних громад у період 1946–47 рр. був набагато довшим ніж наприкінці 1945 р., оскільки тепер він проходив згідно всіх норм радянської бюрократичної системи.

Після Львівського Собору першим переданим у користування православних львів'ян був костел св. Миколая. Лист із документами на відкриття цього храму А. Вишневський направив до республіканського уповноваженого іще на початку жовтня 1946 р. [4, арк. 103-105], а офіційний дозвіл від члена Ради І. Іванова за № 779 був отриманий лише у середині квітня 1947 р. [4, арк. 76]. 8.06.1947 р. архиєпископ Макарій (Оксіюк) звершив чин освячення цього костелу в православний храм [60].

17.06.1947 р. владика Макарій звернувся до А. Вишневського з проханням зареєструвати релігійну громаду при Остробрамському костелі, що знаходиться по вул. Леніна у Львові. До свого прохання архиєпископ долучив звернення громади [4, арк. 85–87].

17.08.1947 р. львів'яни, що проживали на вул. Кульпарковській, подали прохання про реєстрацію православної парафії при колишньому римо-католицькому костелі, що знаходився у цьому районі [4, арк. 89]. Пройшовши довгі бюрократичні коридори радянських канцелярій [4, арк. 99, 107–109, 111], лише на початку грудня 1947 р., питання про відкриття цієї парафії було вирішено позитивно [4, арк. 112].

Разом із зміною внутрішньодержавної політики щодо Церкви, відбулась різка зміна ставлення до потреби відкриття православних храмів у Галичині. У деяких регіонах віруючі через необережність мали можливість втратити свої храми. Непорозуміння сталось у 1949 р. у Жовкві, яка було одним із центрів католицизму на Львівщині. У цьому місті після возз'єднання залишались діючими два храми, але оскільки більшість жовківчан були в опозиції до Православ'я і не відвідували православні храми, то один храм було зачинено. Але згодом один маленький дерев'яний храм у місті уже був не в змозі помістити всіх парафіян. Але коли було зроблено спробу перейти до більшого храму, котрий був у 1946 р. був зачинений у зв'язку з відсутністю парафіян, православної громаді Жовкви місцевий райком партії у цьому відмовив. Лише за особистою вказівкою голови РСРПЦ для віруючих цього міста було відчинено просторий храм колишнього василіянського монастиря [12, арк. 16].

Події у Жовкві легко пояснити в контексті розпочатої загальнодержавної політики спрямованої на зняття з реєстрації релігійних громад і зачинення храмів якими вони користувались. У листі за № 1102/с від 1.02.1950 р. заст. голови Ради Г. Белишева, зазначав про те, що потрібно підготувати документи на зняття з реєстрації парафій, котрі не мають священика [13, арк. 23]. На початку 1952 р. релігійні громади діяли у 89 % населених пунктах Західної України, але лише 42,5 % з них мали своїх священиків [43, арк. 125]. На початку 50-х р. у ряді населених пунктів Галичини, релігійні громади збираючись у недільні дні групами по 40–50 осіб у храмах для спільної молитви [14, арк. 134], оскільки в цей період уповноважений знімав з реєстрації громади, котрі не проявляли турботи до присланих їм священиків [15, арк. 230].

Станом на 1.01.1950 р. із РПЦ на Галичині возз'єдналось 2594 греко-католицьких парафій [19, арк. 45]. Хоча у доповідній записці Г. Карпову від інспектора Ради В. Петруніса датованій 30.10.1946 р. зазначається, що на цей день на реєстрації в уповноваженого по Львівській обл. є 440 церков, з яких 332 зареєстровані із уніатства, а 104 ще не возз'єднались [11, арк. 47]. Я бачимо процес приєднання парафій УГКЦ до православ'я проходив поступово.

На 1.01.1950 р. на реєстрації в уповноваженого по Дрогобицькій обл. нараховувалось 731 православна парафія, у Львівській обл. зареєстровано 611 парафій, у Станіславській 605, а на Тернопільщині 822 парафії. Галицькі парафії на цей час в Українському екзархаті (9383 парафії) займали 29,5 % [19, арк. 45], а в загальній кількості парафій РПЦ (14477) [55, с. 274] – 19,1 %.

З 1949 р. місцеві органи, майже у масовому порядку, розпочали вилучення у релігійних громад їх парафіяльні будинки для загальних цілей села. Так у 1950 р., вилучене у православної громади с. Рудки колишнє приміщення костелу, котрим вони користувались, було перероблене у бібліотеку-склад, а вилучений у 1952 р. у віруючих с. Гніздичів (Жидачівський р-н) храм був переобладнаний у клуб [18, арк. 36]. Щоб припинити свавілля місцевої влади Львівський облвиконком дав вказівку припинити, без санкції облвиконкому, вилучення у парафій будинків та храмів. Але не зважаючи на це, уповноважений фіксував неодноразові порушення представниками місцевої влади чинного законодавства про культу. Так у період Великодніх свят 1952 р. секретар Великомоствіського райкому КП(б)У обмежив проведення служб у с. Деревня та с. Кулява, а голова Путомитівського райвиконкому заборонив священику с. Кореличі проводити богослужіння у другий та третій день Великодніх свят, а уповноважений Буського райкому КП(б)У у третій день Пасхи у с. Яблонівка взагалі вилучив ключі від храму [15, арк. 57].

Щоб краще контролювати облік храмів уповноважені починаючи з 1952 р. «оформляють усі церкви договорами та заводять на них реєстраційні справи» [16, арк. 240].

У період 1950–60 рр. надзвичайних змін у кількісному складі парафій не відбулось. Як правило, по областях знімали з реєстрації 1–3 храми, але оскільки бажання віруючих Галичини мати діючі храми було досить велике, тому РСРПЦ змушена була реєструвати щорічно по кілька нових парафій.

Щоб не змінювати кількість парафій РПЦ, що були зареєстровані у РСРПЦ уповноважений по Львівській обл. вдався до певної хитрості, суттю котрої була перевірка зареєстрованих на цей час парафій з метою зняття фактично недіючих, для того щоб взяти на їх місце возз'єднані громади після 1948 р., таким чином не збільшуючи загальну кількість зареєстрованих парафій РПЦ [16, арк. 240].

На початок 1952 р. у західноукраїнських областях православні парафії діяли у 89 % населених пунктах, проти 36 % у східних областях України.

Станом на 1.01.1960 р. після розформування Дрогобицької обл. на Львівщині було зареєстровано 1252 православних парафії [21, арк. 3], у Станіславській обл. 642 [21, арк. 124], у Тернопільській 804 [21, арк. 136]. Отже на початок 1960 р. радянській Галичині було зареєстровано 2698 православних парафій. Як бачимо за період з 1950 по 1960 рр. кількість парафій у цих областях зменшилась на 71.

На початку 60-х років у зв'язку з активним промисловим розвитком Галичини на її адміністративній мапі з'являються нові населені пункти. На півночі Львівської області, центром відкритого Львівсько-Волинського вугільного басейну стає Червоноград. Це місто розмістилось на території Кристинополя. У молодому місті, що будувалось виключно на радянських засадах, не було жодного діючого храму. Приміщення колишніх католицьких монастирів Кристинополя місцевою владою використовувались не за призначенням.

Але у 1957 р. православні червоноградці виявили бажання відкрити у місті храм. Згідно «Доповідної» А. Вишневського 5.03.1957 р. делегація з Червонограду, у кількості п'ятьох осіб, була прийнята головою Львівського облвиконкому С. Стефаніком.

Г. Карпов, розуміючи, що масовий збір підписів серед населення міста може вплинути на збудження релігійності в місті, радив відкрити храм [17, арк. 53]. У листі за № 903 від 17.04.1957 р. С. Стефанік розглядаючи питання про відкриття храму у Червонограді зазначив: «Не погоджуюсь з думкою Карпова, треба переробити під спортзал» [5, арк. 57–58]. Жителі міста розділились на два табори, одні хотіли бачити в місті діючий храм, а інші, підігріті свіжою порцією комуністичної агітації, направляли у різні урядові установи заяви в яких вимагали не відкривати храм [5, арк. 59].

Не маючи змоги боротись група віруючих самовільно збудувала у місті дерев'яну каплицю, в якій мали намір задовольняти свої релігійні потреби. Але завдяки старанням місцевої влади, вона скоро зникла з міста [5, арк. 86-87]. Православним червоноградцям вдалось відкрити храм у своєму місті лише у середині 1988 р.

До початку 60-х років на Галичині не простежуються факти масового зачинення храмів. Як правило, з реєстрації знімались лише давно не діючі релігійні громади, але і такі випадки були поодинокі [20, арк. 12–17].

Починаючи з 1960 р. радянський уряд розпочав процес масового закриття галицьких храмів. В числі перших були зачинені храми, котрі у 1945–46 рр. відкривались з пропагандивною ціллю [6, арк. 75]. Заходами радянської влади парафії об'єднувались в одну громаду, в користуванні котрої залишався лише один храм.

Масові закриття храмів розпочалися у 1961 р., чому сприяла поява пакету нормативних актів про посилення контролю за дотриманням радянського законодавства про культу.

У «Доповідній записці про хід виконання постанови Ради Міністрів СРСР від 16.03.1961р. і Ради Міністрів УРСР від 29.04.1961 р. «Про посилення контролю за виконанням законодавства про культу» за № 67 від 23.05.1962 р. [7, арк. 16–21] вказується, що на 400 із 1207 парафій зареєстрованих по Львівській обл. станом на 1.01.1961 р. релігійне життя припинилось, або затухає.

В 1961 р. згідно вище згаданої «Доповідної» з реєстрації знято 77 релігійних громад, а станом на 20.05.1962 р. знято ще 62. Не зважаючи на це із 1068 зареєстрованих парафій у владних структурах вважали діючими лише 800. Після переведу єпархіяльними управліннями духовенства на тверду ставку, урядовці бажали бачити діючими лише 500 громад, а решта згідно їх планів мали об'єднатись і перереєструватись [7, арк. 17, 19]. Внаслідок проведених заходів у наступні два роки на Галичині поступово перестала діяти майже третина храмів.

Узгодження Положення про управління РПЦ відносно до радянського законодавства, призвело до того, що священник позбавлявся своїх прав на парафії, окрім «відправлення культу». Вся влада переходила виконавчому органу із трьох мирян, котрий затверджувався місцевою Радою, цим заходом було задумане поступове розкладення парафії, а отже, і всієї церкви з середини.

Під натиском влади ці виконавчі органи погодились на закриття більшої частини храмів. Тому цей процес урядовці трактували як особисте бажання віруючих, про що свідчили їх письмові заяви.

Деякі працівники місцевих органів влади самі допускали дії, що суперечили радянському законодавству про культу, відкрито та грубо втручались у внутрішньоцерковні справи [25, арк. 92–93]. Щоб попередити зловживання місцевих чиновників, голова Ради у справах РПЦ у листі № 1936-689 від 30.07.1962 р. нагадує про те, що рішення про реєстрацію та зняття з неї парафій належить виключно Раді [24, арк. 36].

Починаючи з 1964 р. відзначались факти активізації релігійних почуттів у віруючих Галичини. Віруючі бажали відновлення старого порядку, коли священник сам керував справами в церкві та обслуговував зразу кілька парафій.

Обмеження православних віруючих і духовенства на Галичині призвело до відродження у деяких регіонах Галичини уніатства. У «Звіті про підсумки проведеного в УРСР одночасного обліку релігійних і мо-

литовних будівель і майна, що знаходяться у користуванні церковних органів», подається інформація про те, що паралельно із зареєстрованими парафіями РПЦ в УРСР діяли 89 громад віруючих уніатського спрямування, 43 з котрих на Львівщині і 44 на Станіславщині [22, арк. 9].

За пропозицією уповноваженого РСРПЦ по Київській обл. Сухоїна у 1964 р. західноукраїнським єпархіям були надані певні популяції, але Галицька Церква і після 1965 р. залишалась в набагато гірших умовах, якщо порівняти їх з періодом 1945–48 рр.

На 1.01.1965 р. у Львівській обл. залишалось на реєстрації лише 635 парафій [37, арк. 196–218], на Івано-Франківщині 375 [37, арк. 34–90], у Тернопільській обл. 521 парафія [38, арк. 74–107]. Всього на теренах західноукраїнських областей залишалась 1591 парафія, які відповідно займали 35 % від загальної кількості парафій Українського екзархату (4539) і близько 21 % парафій РПЦ.

Згідно даних, викладених у «Довідці про кількість діючих церков і знятих з реєстрації і не використаних будівель станом на 1.01.1965 р.» , у Івано-Франківській обл. знято з реєстрації 275 громад, 216 храмів з яких не використовуються за призначенням радянської влади. Відповідно у Львівській зачинено 560 храмів з яких не використовувалось 369; а на Тернопільщині із 290 зачинених храмів не використовувалось 178 [40, арк.1]. Доля зачинених храмів спочатку вирішувалась лояльно, місцеві органи іще протягом 1962 р. самі мали вирішити долю пустуючих культових споруд [22, арк. 13–14].

Відомостей про православне духовенство у довоєнний час дуже мало. Станом на 17.09.1939 р. 5 православних парафій Галичини обслуговувало 8 священників. У звіті уповноваженого по Львівській області за IV квартал 1945 р. відзначено потребу у православному духовенстві. Це прохання було зумовлене фактом направлення двох священників РПЦ на парафії УГКЦ і відкриття двох нових парафій РПЦ. А. Вишневський пропонує домовитись із екзархом про направлення на Львівщину іще 10–15 православних священників [10, арк. 1].

У період після Львівського собору, основу православного духовенства Галичини складала колишні уніатські священники.

Зважаючи на те, що у період 1945–46 рр. було заарештовано велику кількість духовенства УГКЦ, то на сьогоднішній день можна лише умовно визначити відсоткову частину уніатського духовенства, що виявило підтримку «Ініціативній групі». Проаналізувавши доступні статистичні дані, впевнено можна сказати, що в опозиції до «Ініціативної групи» офіційно залишилось більше 40 % уніатського духовенства.

Д. Поспіловський посилаючись на дані ДАРФ (ф. 6991 с, спр. 256/2), твердить про те, що в 1959 р. у західних областях УРСР знаходилось 1643 колишні уніатські священники, з яких 1243 приєдналося до РПЦ, а 347 залишилися уніатами [55, с. 464]. Отже станом на 1959 р. офіційно в опозиції до РПЦ залишалось іще 27,8 %.

Не офіційно в опозиції до православ'я залишалось набагато більше духовенства. На початку возз'єднавчого процесу о.д. Гавриїл Костельник у листі до Патріарха Алексія I (Сіманського) зазначає, що свідомо до «Ініціативної групи» приєдналось не більше 50 священників [41, арк. 52–53].

У перше післявоєнне десятиліття у кількісному складі духовенства особливих змін не було. Щорічно через різні причини залишали служіння по кілька священників у кожній із галицьких областей, з цієї причини списки духовенства скорочувались, але не дуже різко. Значний відтік православного духовенства спостерігався на початку 50-х рр. Основна кількість вибувшого духовенства була заарештована за звинуваченням у зв'язках з ОУН. Лише за I квартал 1950 р. у Львівській єпархії було заарештовано 26 священників [13, арк. 5], а за весь 1950 р. заарештовано 45 душпастирів [13, арк. 26]. Тільки у другій половині 50-х рр. масові арешти припинились.

Згідно «Інформаційного звіту» республіканського уповноваженого за I квартал 1952 р. зазначається, що у 5 західноукраїнських областях, де відбулось возз'єднання 3227 парафій обслуговувало 1370 священників. Тобто 57,5 %, а в 1957 р. – 42 % діючих західноукраїнських парафій залишались без священників [43, арк. 125].

За період із 1957 по 1960 р. надзвичайних змін у кількості душпастирів на Галичині не відбулось, так на Івано-Франківщині за цей період не дорахувались 10 священників, а на Тернопільщині – 5. Щоб не зменшувати загальну кількість священників, правлячі архієреї на вільні парафії у своїх єпархіях залучали до служіння випускників відновлених духовних шкіл Московської Патріархії. І уже станом на 1960р. у Івано-Франківській єпархії несли служіння 10 душпастирів, котрі здобули духовну освіту у відновлених після 1945 р. духовних школах РПЦ. У Львівській єпархії служили 7 випускників духовних академій і 32, що закінчили семінарію, а на Тернопільщині несли служіння лише 5 священників, які здобули освіту у відновлених духовних школах.

У зв'язку з особливостями нової політики радянського уряду, котрі були зумовлені появою постанови РМ СРСР від 16.03.1961 р. та РМ УРСР від 29.04.1961 р. «Про посилення контролю за виконанням

законодавства про культури», органи влади провели цілеспрямовану політику на скорочення чисельності духовенства, що мало посприяти подальшому зменшенню кількості діючих парафій.

Внаслідок проведеної роботи у 1961–62 рр. лише у Львівській обл. із 507 священників і 5 дияконів, що були на реєстрації в уповноваженого у 1960 р., на 20.05.1962 р. залишилось лише 480 священників і 4 диякони.

Не кращий стан був і в інших галицьких регіонах. Уже в 1962 р. на Тернопільщині залишилось 295 священників, що на 35 менше у порівнянні з 1960 р., на Івано-Франківщині стало менше на 20 священників, оскільки залишилось лише 212 пастирів [36, арк. 286].

У період із 1962 по 1965 рр. в кількісному складі духовенства різних змін не було, тому що на цей час основним завданням радянського уряду було зачинення храмів і зняття з реєстрації діючих парафій.

У період з 1946 по 1959 р. галицькі єпархії очолювали 3 православні архіпастирі. У зв'язку із розформуванням Дрогобицько-Самбірської єпархії правлячого архієрея цієї єпархії – єпископ Григорія (Закаляка) із 21.05.1959 р. переведено на Чернівецько-Буковинську єпархію [51, с. 733]. З цього часу на Галицьких землях в УРСР несли архіпастирське служіння лише 2 архієрея з осадками у містах Львові та Івано-Франківську.

З вище наведеного ми можемо зробити висновок, що церква в Галичині у після воєнний період, починаючи із 1945 р., не зважаючи на своє структурне відновлення зазнала від радянської влади утиски, обмеження в правах, дискримінацію, а з часом і прямого переслідування. Прагнучи до ідеологічної уніфікації суспільства, а також до підриву соціальної бази національно-повстанського руху, що мав місце в Галичині, радянське керівництво вирішило знищити Церкву, як одну із причин, яка заважала цьому. Методи, за допомогою котрих було здійснено цей план були випробувані в СРСР іще в 30-ті роки: шантаж, силовий та ідеологічний тиск, репресії.

Події, що відбулись у повоєнній Галичині мають безпосередній та опосередкований резонанс у сучасній міжконфесійній ситуації в нашій незалежній Україні та певним чином впливають на соціокультурні та політичні явища сьогодення. Ось чому було необхідно висвітлити ці події, що в подальшому дасть можливість моделювання перспективних взаємин Православної церкви в Україні з державою та іншими конфесіями, що діють на території нашої країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Держархів Львівської обл., ф. 3, спр. 212, 198 арк.
2. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 1, спр. 1, 29 арк.
3. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 1, спр. 2, 31 арк.
4. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 1, спр. 5, 152 арк.
5. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 1, спр. 12, 100 арк.
6. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 1, спр. 14, 147 арк.
7. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 1, спр. 19, 198 арк.
8. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 1, 35 арк.
9. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 3, 22 арк.
10. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 4, 45 арк.
11. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 5, 55 арк.
12. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 17, 138 арк.
13. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 18, 99 арк.
14. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 19, 89 арк.
15. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 20, 164 арк.
16. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 24, 186 арк.
17. Держархів Львівської обл., ф. Р-1332, оп. 2, спр. 25, 162 арк.
18. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 150, 151 арк.
19. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 167, 209 арк.
20. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 187, 35 арк.
21. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 200, 175 арк.
22. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 268, 350 арк.
23. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 280, 280 арк.
24. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 322, 32 арк.
25. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 323, 253 арк.
26. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 385, 392 арк.
27. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 386, 424 арк.
28. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 391, 524 арк.
29. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 392, 453 арк.
30. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 398, 156 арк.
31. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 410, 373 арк.
32. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 423, 402 арк.
33. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 425, 346 арк.
34. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 426, 381 арк.
35. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 427, 369 арк.
36. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 429, 135 арк.
37. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 431, 278 арк.
38. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 432, 194 арк.
39. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 446, 222 арк.
40. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 449, 317 арк.
41. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 8, 166 арк.
42. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1640, 207 арк.

43. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 1572, 340 арк.
44. Макарій, Пастирям і пастві Святої Православної Церкви і всім чадам Галичини / Макарій, єпископ Львівський і Тернопільський, священно-архимандрит Почаївської св. Успенської Лаври. – (11). – 24.6.1945 – Львів. – 4 с.
45. Г. К. Два наші владыки / о. Гавриїл Костельник // Єпархіальний вісник. – 1946. – № 5. – С. 6–9.
46. Історія міст і сіл України : в 26 томах. – К. : Інститут історії АН УРСР, 1971. – Т. VIII (Івано-Франківська обл.). – 699 с.
47. Постанова про управління Руською Православною Церквою // Єпархіальний вісник. – 1947. – № 7. – С. 195–199.
48. Указ про призначення прот. М. Оксіюка на Львівсько-Тернопільську єпархію // ЖМП. – 1945. – № 8. – С. 20.
49. Указы и назначения // ЖМП. – 1946. – № 6. – С. 14–15.
50. Бендасюк, С. Православна св. Георгієвська церква у Львові / С. Бендасюк // Єпархіальний вісник. – 1946. – № 5. – С. 10–21.
51. Ципин, В. История Русской Церкви 1917–1997 / прот. Владислав Ципин. – М. : Спасо-Преображенский Валаамский монастырь, 1998. – 831 с.
52. Кметь, В. Львівська Православна єпархія : минуле і сучасність / Василь Федорович Кметь // Православний вісник. – К. : Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2001. – № 7–8. – С. 32–46.
53. Лагодич, М. Галицьке дитинство « Православного вісника» (До 55-річчя з дня виходу першого числа « Православного вісника») / Микола Лагодич // Православний вісник. – К. : Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2001. – № 7–8. – С. 55–59.
54. Макарій. Православна Церква в Західних областях України / архієпископ Макарій (Оксіюк М. Ф) // Єпархіальний вісник. – 1947. – № 1. – С. 12–14.
55. Поспеловский, Д. В. Русская Православная Церковь в XX веке / Поспеловский Д. В. – М. : Республика, 1995. – 511 с.
56. Ружицький, К. Києво-Львовские торжества Православия / Ружицький К. // ЖМП. – 1946. – № 4. – С. 5–12.
57. Скурат, К. Е. История Поместных Православных Церквей : Учебное пособие. В 2-х т. / К. Е. Скурат. – М. : Русские огни. – Т. 2. – 1994. – 320 с.
58. Стоцький, Я. Держава і релігії в західних областях України : конфесійні трансформації в контексті державної політики 1944-1964 років : [Монографія] / Ярослав Васильович Стоцький. – К. : ФАТА, ЛТД, 2008. – 510 с.
59. С. Х. Владика Макарій / Сергій Хруцький // Єпархіальний вісник. – 1946. – № 4. – С. 5–7.
60. Хрумкий, С. Незабываемое торжество / Сергій Хруцький // ЖМП. – 1947. – № 7. – С. 77–78.
61. Markus, Vasyl. Religion and nationalism in Soviet Ukraine after 1945 / Vasyl Markus. – Cambridge, Massachusetts : Ukrainian Studies Fund Harvard University, 1985. – 122 p.